

Strateginen litigaatio KHO:n oikeuskäytännön näkökulmasta

Mika Seppälä
Oikeusneuvos

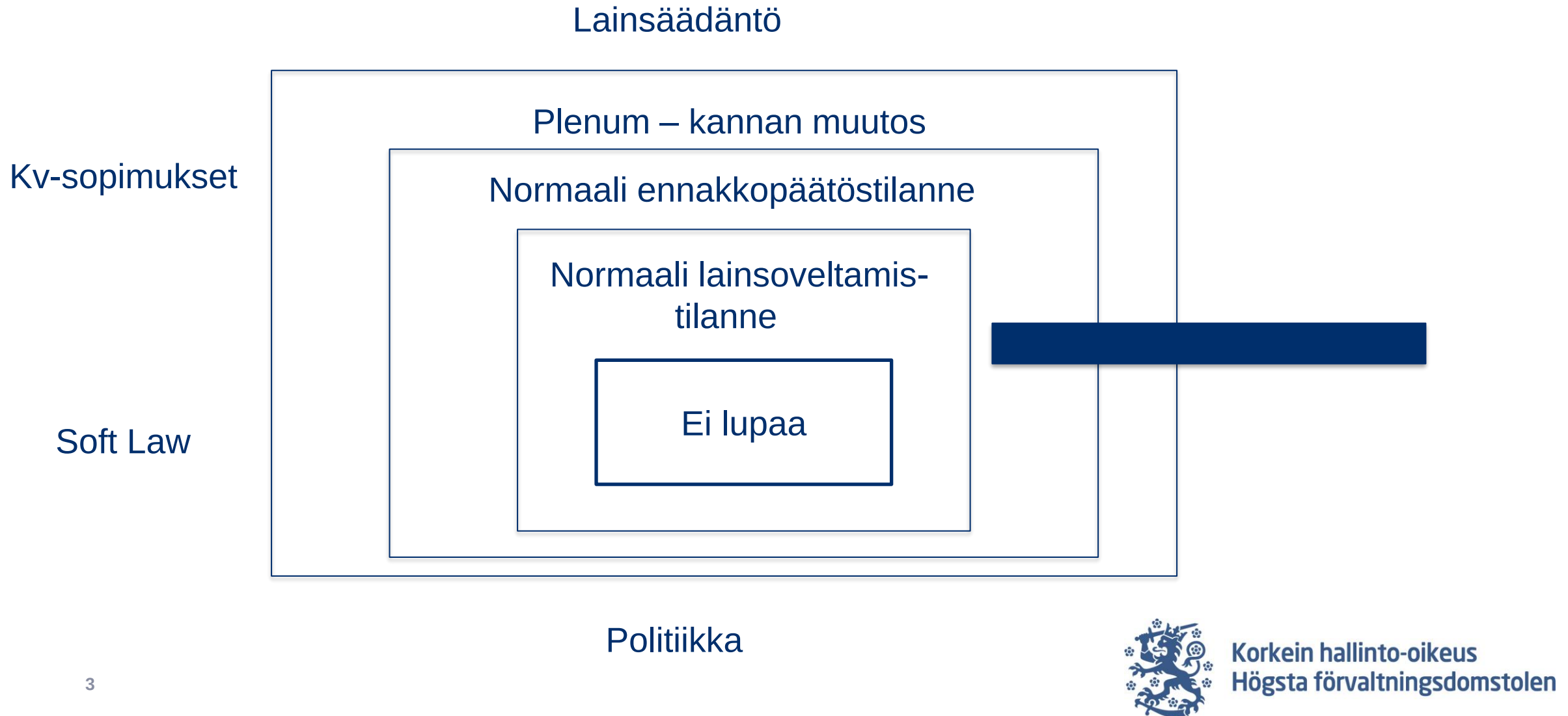
Korkein hallinto-oikeus
Högsta förvaltningsdomstolen

Ajatuksia lähtökohdista

- Strategisen litigaation tarkoitus on yksittäistapauksen kautta voittaen avata tie siihen, että suurempi kokonaisuus muuttuu
 - Esim. tupakkaoikeudenkäynti – yksittäisestä tuotevastuusta siihen, että koko teollisuudenalan toiminta saadaan ajettua alas vastuiden lisääntyessä
- Strateginen litigaatio tavoittelee jonkin totutun paradigman muuttamista kehittäen muuttuvaa sääntely-ympäristöä
 - Esim. ilmasto-oikeudenkäynnit ja niiden kytkentä dynaamiseen ihmisoikeussopimuksen tulkintaan
- Hallintotuomioistuimien toiminnan keskiössä on hallinnon lainalaisuuden valvonta
 - Tarkastellaan yksittäisiä tapauksia ja ennakkopäätösten kohde on yksittäisten säännösten tulkinta
- Hallintotuomioistuinten toiminta on vahvasti virallisperiaateeseen nojautuvaa
 - Vaikka valitukseen ja sen perusteisiin ollaan sidottuja, varsinaisen pledaarauksen mahdollisuus jää pieneksi – hallintovalitus/kunnallisvalitus on prosessina pääsääntö – hallintoriidalle jää vain vähän käyttöalaa

Mistä strateginen litigaatio alkaa ja mihin se loppuu?

Esimerkkejä eri hallinnonaloilta

- Vero-oikeus
 - KHO 2008:6 Lääkäriyhtiön perustaminen siten, että jokaisella oli oma osakesarjansa, joka oikeutti osinkoon/jakamattomiin varoihin toimintatuloksen suhteessa. Järjestelyä ei voitu purkaa verokiertosäännöksen nojalla
- Saamelaiskärjät
 - KHO 2021:47 KHO oli katsonut, että henkilö olisi tullut merkitä vaaliluetteloon ja palauttanut asian käräjien hallitukselle, joka ei ollut merkinnyt henkilöä vaaliluetteloon. KHO katsoi, ettei se ollut voinut arvioida asiaa toisin kuin KHO oli jo arvioinut. Kysymys itseidentifioinnin lainmukaisuudesta.
- Rajanylityspaikkojen sulkeminen
 - KHO 2024:22 Venäjän rajalla olevat rajanylityspaikat oli suljettu tilapäisesti. Päätöksen ei katsottu koskevan valittajien etua, oikeutta tai velvollisuuksia välittömästä eikä päätöstä ollut kohdistettu heihin. Valitus jätettiin tutkimatta.
- Tietosuoja
 - KHO 2018:171 Jehovan todistajien ovelta ovelle saarnaamistoiminnassa henkiötietojen kerääminen kiellettiin henkilötietojen käsittelynä.

Esimerkkejä ympäristöoikeuden alalta

- Jätteen poltto
 - Esim. KHO 2009:61: Hevosen lannan ja kuivikkeen seosta pidettiin jätteenä ja sen polttoon sovellettiin jätteenpolttoasetusta. Esim. 2005 - 2010 lähes kaikissa jätteenpolttolaitosten lupa-asioissa kritisoitiin kierrätyskelpoisen jätteen polttamisen salliminen. Nytemmin jätteen sisältämän muovin poltosta todettu aiheutuvan kierrätysvelvoitteiden laiminlyönti.
- Päästökauppa
 - Esim. KHO 2017:22: Kysymys siitä, oliko työ- ja elinkeinoministeriön päätös laitospöytäkirjojen maksutta jaettavien päästöoikeuksien määrästä päästökauppakaudelle 2013-2020 päästökauppalain ja päästökauppadirektiivin vastainen. Vaatimus perustui toimialan Eurooppalaisten yhtiöiden sopimaan vaatimukseen komission direktiivin 2013/448/EU pätemättömyyteen.
- Ilmastonmuutoksen huomioonottaminen luvassa
 - Esim. KHO 2024:16: Puuraaka-aineen hankintaa ei ollut pidettävä biotuotetehtaan teknisesti ja toiminnallisesti kiinteästi liittyvänä ympäristöluvanvaraisena toimintana. Esim. KHO 2023:77: VL:n mukaisessa intressivertailussa ei otettu huomioon yleiseen etuun liittyvänä seikkana lossin muutoksesta johtuvaa ilmastohyötyä. KHO 2019:37: Intressivertailussa ei otettu huomioon kasvihuonekaasupäästöjen vähenemistä yleiseen etuun liittyvänä hyötynä.

Ilmasto-oikeudenkäynnit

- KHO 2023:62
 - Ns. ilmasto-oikeudenkäynti 1.0 (5-kokoonpano)
 - Kysymys ilmastolain mukaisesta VN:n antamasta ilmastovuosikertomuksesta eduskunnalle ja sen valituskelpoisuudesta. Ongelmana oli se, olisiko VN:n tullut esittää tässä yhteydessä lisätoimia
 - KHO tunnisti kansainväliset esimerkit ja ilmastomuutoksen liitännäisyyden ihmisoikeuksiin – tulevien sukupolvien oikeuksiin (esim. Urgenda-tapaus Alankomaiden korkein oikeus 20.12.2019, 2019:2007)
 - KHO katsoi kuitenkin, että kyse oli valituskelvottomasta suunnitelmasta
 - KHO katsoi lopuksi, ettei passiivisuusvalitusta voida täysin poissulkea (vrt. Ruotsin korkeimman oikeuden päätös Auroramålet 19.2.2025 målet Ö 7177-23, jossa ryhmäkanne jätettiin tutkimatta)

- KHO 2025:2
 - Ns. Ilmasto-oikeudenkäynti 2.0 (5-kokoonpano)
 - Kysymys samoin siitä, olisiko VN:n tullut lisätoimiin sen vuoksi, että maankäyttösektorin hiilinielut olivat muuttuneet päästölähteiksi
 - Edelliseen päätökseen verrattuna oli annettu Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen suuren jaoston tuomio asiassa Verein KlimaSeniorinnen *Schweiz and Others v. Switzerland*. Asiassa oli todettu erityisesti 6(1) artiklan rikkomus
 - Valtioilla on velvoite ryhtyä ajoissa tarkoituksenmukaisiin toimenpiteisiin kasvihuonekaasupäästöjen vähentämiseksi, jotta hiilineutraalisuustavoite voidaan saavuttaa. Valtion harkintamarginaalin arvioinnissa on otettava huomioon, ovatko toimivaltaiset kansalliset viranomaiset ottaneet huomioon tarpeen määritellä tavoiteaikataulu ja välitavoitteet kasvihuonepäästöille ja hiilineutraaliudelle, pitää ne ajan tasalla, seurata tavoitteiden noudattamista sekä toimia ajoissa asianmukaisella ja johdonmukaisella tavalla laatiessaan ja toimeenpannessaan asiaankuuluvaa lainsäädäntöä ja toimenpiteitä. Tuomion mukaan menettelylliset suojakeinot ovat erityisen olennaisia arvioitaessa sitä, onko valtio ylittänyt harkintamarginaalinsa. Tuomioistuin korosti tehokkaiden kansallisten oikeussuojakeinojen ensisijaisuutta ilmastonmuutosta koskevassa muutoksenhaussa
 - Valitus tulkittiin liittyvän ilmastovuosikertomukseen, jonka katsottiin sisältävän kannanoton, joka oli verrattavissa olevan ratkaisuun lisätoimista. Ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisun katsottiin sitovan
 - Valitus hylättiin, koska lisätoimien valmistelu oli kesken
 - Päätös ei avaa mitään oikeudellista Pandoran lipasta passivisuusvalitukselle. Siinä on tulkittu Valtioneuvoston toiminnan ilmastolain mukaisuutta ts. abstraktiotaso on ”maltillinen”. Päätöksessä ei myöskään ole otettu kantaa siihen, minkä sisältöinen päätös olisi velvoittavuudeltaan, jos valitus olisi hyväksytty. Päätöksessä ei myöskään otettu syvällisesti kantaa järjestöjen valitusoikeuteen
 - Molemmat päätökset kuvaavat ehkä parhaiten strategista litigaatiota. Tavoite ei ole ehkä ollut saada aikaan tietyn sisältöistä velvoittavaa päätöstä, vaan ylipäätään edellyttää valtiolta konkreettisia toimia vuoden 2030 ja 2030 tavoitteiden saavuttamiseksi.

